

Socialdemokratiska förnyare i motvind

Såväl den tidiga svenska arbetarrörelsen som moderna socialdemokratier på flera håll i världen motbevisar tesen att socialdemokrati alltid måste förknippas med den kollektiva makten, skriver PJ Anders Linder.

Bland dem som regelbundet argumenterar för liberalisering av Sverige i den allmänna debatten är det påfallande många som fortfarande kallar sig socialdemokrater eller har rötterna i socialdemokratien. Gunnar Wetterberg, Nils Lundgren, Klas Eklund, Stig-Björn Ljunggren, Erik Hörstadius och Anders Isaksson är några av de mer välbekanta namnen. Kjell-Olof Feldt får väl också räknas hit.

Kronika

Slående är dock hur svaga banden mellan de här debattörerna och det socialdemokratiska partiet har blivit. Med undantag för Widar Andersson finner man ingen framträdande s-debattör som både talar offentligt för avreglering och en reducerad roll för statsmakten och har en hyggligt framskjuten position i någon av Rörelsens grenar. Att det inte blev någon holmgång mellan partivänner och partihögar på vårens kongress berodde på att högerlämnade walk over.

Kanslihushöger

Uppgörelsen med västern fick Göran Perssons teknokratiska mittfåra ta hand om, och ifrån den hörs inga frimodiga röster tala väl om en framtid med mer av individuell självständighet, dynamiska marknader och ett starkt och oberoende civilsamhälle. Kanslihushögern har antingen övergått till annan verksamhet eller avgivit tystnadslofte i samband med flytten till finansdepartementet. Självförvaltandets kottblockare verkar ha dragit till skogs.

Cynikern säger att allting därmed har återgått till det normala. En sann socialdemokrat vill alltid socialisera och i grunden finns ingen plats i Rörelsen för dem som vill problematisera bilden av den starka staten som förnufts gårdvar och de svagas bästa hjälpare.

Perspektivlös bild

Men den bilden är alltför perspektivlös - och pessimistisk. Den säger att ingen förändring i riktning mot en rimligare balans mellan offentligt och privat i Sverige kan ske utan socialdemokraternas aggressiva, samlade motstånd. Och därmed säger den att vi står inför en utdragen period av skarpa samhällsliga konflikter. Ty liberalisering är lika önskvärd som nödvändig, och Rörelsen lär förbli

en formidabel politisk kraft under överskådlig framtid.

Perspektivlösheten ligger i bristen på historia och internationell utblick. Såväl den tidiga svenska arbetarrörelsen som moderna socialdemokratier på flera håll i världen motbevisar tesen att socialdemokrati alltid måste vara detsamma som blind tro på en växande roll för den kollektiva makten.

Etableringsfriheten har alltid varit ett betydelsefullt vapen för den som står utanför, och under tidigare skeden har svensk arbetarrörelse gjort skickligt bruk av den. Brukets butiker utmanades av kooperativa initiativ, och den etablerade försäkringssektorn fick kännas vid konkurrens från nystartade bolag. Det unga HSB verkade för goda bostäder och en egendom att vårda och förvalta även för dem som hade det smått.

Med sorglig regelbundenhet kom dessa initiativ för hårdare konkurrens, vidgad valfrihet och lägre priser att byråkratiseras och bli delar av en förstelnad apparat med förfärande maktambitioner. Men den som söker sig bortom efterkrigstidens långa dekadansperiod finner mycket vitalt att återknyta till.

Kooperatören och sedermera postgeneralen Anders Örne, som enligt Anders Isakssons nya Per Albin-bok hyste "en närmast religiös tro på konkurrensens och frihandelsens avgörande betydelse för välfärd och framtidskridande", och kollegan Albin Johansson som "bröt galosch-, glödlamps- och margarinmonopolen" är två mänskliga exempel ur KF-miljön.

Om dagens socialdemokrati hade vårdat arvet efter Örne och Johansson i stället för att vid 1970-talets början kasta sig handlös i statens famn, hade dagens friskolerörelse inte behövt kämpa i sådan isande motvind. Då hade medborgarnas fria val och självständiga engagemang setts som en tillgång i stället för ett hot, och omställningen av Sverige från enhetlig stordrift till decentralisering och mångfald kunnat äga rum på ett mindre traumatiskt sätt.

Förträfflighet

Sak samma om socialdemokratin hade visat större lyhördhet mot omvärlden. Tänk om en delegation någon gång hade kunnat ge sig av med ambitionen att lyssna och lära snarare än att prata och predika. Övertygelsen om Sveriges unika förträfflighet har slutit öronen på de ledande s-företrädarna, och följaktligen är det moderater och näringsliv i stället för sossar som med intresse studerar utvecklingen i det Nya Zeeland där labour tog initiativet till reformer och det Storbritannien där Mrs Thatcher håller på att få det slutgiltiga beviset för sina framgångar genom valet av Tony Blair till ny brittisk premiärminister. Mer om en ny bok i det senare ämnet i nästa artikel.

P J ANDERS LINDER

Till storms mot kyrka och hyckleri

I *Filosofiskt ficklexikon* påpekar Voltaire genomgående de inkonsekvenser och motsägelser som Bibeln är översälad av. Han sätter sitt beniga hårda finger på den bristande logiken i de kristna dogmerna och visar emfatiskt hur de strider mot moralen. Olav Wiström anmäler.

Sällan har kyrkan haft ett större hatobjekt än Franois-Marie Arouet (1694-1778), som från 1718 kallade sig Voltaire. Den stridbare filosofen, poeten, historikern, estetiken, dramatiken, pamflettisten och rabulisten medverkade under åren 1755-57 i d'Alemberts och Diderots *Encyclopédie*, detta oöverträffade uppslagsverk som gavs ut i 35 band mellan åren 1751-80. Stålbildade har det digra verket varit för hela encyclopedigedigen. Men vem vågar numera ge ut en encyklopedi med ett intellektuellt program bakom? Dessutom ett program som var så provokatoriskt mot både kyrka och stat - upplagan drogs in flera gånger.

Saklitteratur

Voltaire
Filosofiskt ficklexikon
Övers. Olaf Nordberg
Förord Jan Stolpe
Atlantis

Från 1758 fortsatte emellertid Voltaire ett tidigare påbörjat arbete, nämligen en egen filosofisk uppslagsbok. Han deltog frentiskt i samhällsdebatten, tusentals artiklar har strömmat ur hans skarpt satiriska och skningslösa penna. Överallt där han uppsårat orättvisor, förföljelser och hyckleri ingrep han med denna sin penna - spetsad med både dödligt gift och attiskt salt.

Präst

Nu hade under året 1762 en protestantisk präst, Rochette i Toulouse, avrättats. Samtidigt hade hugenotten Jean Calas råbråkat och bränts på bål. Det var i samband med den vidriga affären Calas som Voltaire i ett brev uttryckte de så ryktbara orden "Krossa den skändliga!" Därmed avsåg han kyrkan och kristendomen.

Ingen skall dock tro att Voltaire betraktade sig som ateist. Snarare tvärtom. Han menade, i motsats till vad man allmänt har antagit, att universums uppkomst och existensen av högre moralbegrepp knappast kan förklaras om man inte godkänner åtminstone hypotesen om en högre makt eller "gud". Denne gud kan vi inte veta någonting om, fäntigt att ens försöka. Om däremot någon försöker tvinga andra att omfamna en godtycklig gudsföreställning har

Ingen skall tro att Voltaire betraktade sig som ateist. Han menade att universums uppkomst och existensen av högre moralbegrepp knappast kan förklaras om man inte godkänner åtminstone hypotesen om en högre makt.

själv hyser, så är detta rent kriminellt, menar Voltaire. Parallellt med sin *Filosofiskt ficklexikon* - merparten av texterna publiceras nu för första gången på svenska - arbetade han mycket riktigt med *Traktat om toleransen*.

Det är den dogmatiska och organiserade kyrkan han avvisar, det är den vidskepliga kristendomen som han vill krossa. Ja, ett hinsides liv med tytföljande belöning eller straff förnekade han. Att förakta jordelivet vore om något blasfemi. Vi skall inte dra oss undan olyckorna med hänvisning till att försynen ordnar allt till det bästa, vi skall inte ägna oss åt metafysiskt prat, vi skall odla vår lilla täppa, det vill säga arbeta, så att livet blir dragligt. Detta är innebörden i de berömda slutorden i *Candide*, då den oskuldsfulla ynglingen till sist insett att hans oförbättrliga lärare Pangloss pratat guano i den leibniziska optimistiska religionens anda: "Allt det där är mycket bra sagt, men vi måste odla vår trädgård!"

Bokstavsföljd

I *Filosofiskt ficklexikon* är artiklarna ordnade i bokstavsföljd från Abbé till äde. Den första upplagan som gavs ut 1764 innehöll 73 artiklar, fler och fler tillkom i rask takt, den nya upplaga som kom 1772 innehåller ungefär det sexdubbla antalet. Den svenska utgåvan rymmer 118 artiklar. Voltaire dryftar alla slags problem - filosofiska, politiska, sociala, ekonomiska, estetiska och framför allt religiösa.

I likhet med filosofen Pierre Bayle, som Voltaire lovordar rätt oreserverat under rubrikerna *Da vid* och *Förföljelser*, påvisar han genomgående de inkonsekvenser och motsägelser som Bibeln är översälad av. Han sätter sitt beniga hårda finger på den bristande logiken i de kristna dogmerna och visar emfatiskt hur de strider mot moralen. "Den odödliga Bayle, en heder för mänskligheten" tryckte man ner och höll i fattigdom för hans artikel om *Da vid*.

Och Voltaire återberättar vad han läst, det blir en lång och mycket rolig katalog över Davids alla skändligheter. Mordet på Uria och äktenskapsbrottet med Bat-Seba, småsaker i jämförelse med alla andra "skändligheter".

grymma och omänskliga handlingar (som får) skamkänslan att rodna." Förföljd och nästan he t-sad till döds blev Bayle trots att han ändå påpekar att David var en man efter Guds hjärta för sin botövning, inte genom sina illgärningar.

Under ordet *Frihet* får vi oss en sokratisk dialog till livs, och kärnan lyder: "Er vilja är inte fri, men era handlingar är fria. Ni är fri att handla när ni har förmågan att göra det." - Under *Entusiasmen* noterar Voltaire att den förnuftiga entusiasmen är de stora diktarnas lott, men han säger samtidigt att förnuftet kan klavbinda entusiasmen. - Den filosof han håller oerhört kär är Konfucius; återkommer till honom gång på gång: "En enkel vis, utan prål, utan svek, som undervisade människorna i konsten att leva lyckligt."

När man läser förstår man sammantaget varför Voltaire hade så lätt att skaffa sig fiender. Mycket ofta går han till direkt personangrepp. Men han kan också maskera angreppet genom att exempelvis kalla motståndaren för "herr Snille". Av sammanhanget förstod ändå alla vem som avsågs.

Potifars hustru

När Voltaire ger sin uppfriskande version av historien om Josef får man skratta. Javisst, just det, Potifars hustru var ju gift med en eunuck "som man bara avlägsnat fortplantningsorganet båda följelagare på." Ingen hel-eunuck således, det var därför han var så misstänksam. Ja, genomgående gör han briljanta summeringar av de välkända bibliska berättelserna. Inga konstigheter, hans observationer rörande svek och framför allt dumhet är direkt på kornet. Under ordet *Job* läser vi:

"Goddag, min vän Job. (...) Erkänn att du var en stor pratmakare. Men dina vänner var ännu större pratmakare." Sammantaget en mästertligt klarsynt och kunskspråk liten essä. Voltaires *Filosofiskt ficklexikon* botar själen från uppstyplade känslor, mycket nyttig läsning för dem som tror för mycket och för dem som tror för litet - samt för dem som tror sig att inte tro någonting alls.